आत्मानंशब्दाद्यात्मकवियदादिसंघातं पृथगात्मानःनानारूपाःसंतः जतुकाष्ठंबालक्रीडनकं यथापृथगात्मनीजतुकाष्ठेसंश्रयतोनचताभ्यामन्यत्तस्यरूपंगृह्यतेतद्वदिहापीत्यर्थः एषांव्यस्तानांसंहतानांवाचो दनाकोसीतिवदेत्येवंरूपाप्रेरणानास्त्यचेतनत्वादित्याह नचेति ॥ ९७ ॥ व्यस्तानामचेतनत्वंपरस्यस्वस्यचाज्ञानादित्याह एकैकस्येति आत्मनिवर्तते चक्षुर्वस्त्वस्यरूपंनजानातीत्यर्थः ॥ ९८ ॥ अज्ञानेहेतु माह तथेति संघातादन्यस्तत्प्रकाशकोदृष्टोघटादिवसूर्यः नचैतेसंघातात्पृथग्दृश्यंतेऽतोऽप्रकाशात्मत्वादात्मानंपरस्परमन्यंचनप्रकाशयंतीत्यर्थः संभूयाप्येतेनजानंतीत्याह प्रश्लिष्टमिति प्रश्लिष्टंयथास्यात्त था संश्लेषंप्राप्यापीत्यर्थः ॥ ९९ ॥ ननुचक्षुरादयोपिदेहाश्रिताःसंतोघटादीन्सूर्यादिवत्प्रकाशयंत्येवेत्याह बाह्यानिति यथाचक्षुःस्वापेक्षयाबाह्यमालोकंघटप्रकाशार्थमपेक्षतेनैवंसूर्यइतितस्यैवप्रकाशकत्वं नबाह्यापेक्षस्यचक्षुषइत्यर्थः बाह्यानेवाह रूपमिति यथारूपंआलोकश्चतद्वच्चक्षुरपिसहकार्येवनतुप्रकाशकमितिभावः ॥ १०० ॥ ननुबाह्येत्यप्रयोजकंयथासूर्यश्चक्षुरपेक्षोपिनाप्रकाशकएवंचक्षुःसूर्यापेक्ष मपीत्याशंक्याह ज्ञानेति ज्ञानंप्रकाशोज्ञेयंरूपादितयोरंतरालेचक्षुरपेक्षयाऽपरोमनोनामगुणोस्ति ॥ १०१ ॥ तत्सत्त्वेमानमाह विचारयतीति निश्चयनिमित्तंचक्षुर्निमीलनेपियेनकरणेनायंभोक्तासाध्वसा

पृथगात्मानआत्मानंसंश्लिष्टाजतुकाष्ठवत् ॥ नचैषांचोदनाकाचिदस्तीत्येषविनिश्चयः ॥ ९७ ॥ एकैकस्येहविज्ञानंनास्त्यात्मनितथापरे ॥ नवेदचक्षुश्चक्षुष्ट्वं श्रोत्रंनात्मनिवर्तते ॥ ९८ ॥ तथैवव्यभिचारेणनवर्तंतेपरस्परं ॥ प्रश्लिष्टंचनजानंतियथापइवपांसवः ॥ ९९ ॥ बाह्यानन्यानपेक्षंतेगुणांस्तानपिमेशृणु ॥ रूपं चक्षुःप्रकाशश्चदर्शनेहेतवस्त्रयः ॥ १०० ॥ यथैवात्रतथान्येषुज्ञानज्ञेयेषुहेतवः ॥ ज्ञानज्ञेयांतरेतस्मिन्मनोनामापरोगुणः ॥ १०१ ॥ विचारयतियेनायंनिश्च येसाध्वसाधुनी ॥ द्वादशस्त्वपरस्तत्रबुद्धिर्नामगुणःस्मृतः ॥ येनसंशयपूर्वेषुबोद्धव्येषुव्यवस्यति ॥ १०२ ॥ अथद्वादशकेतस्मिन्सत्वंनामापरोगुणः ॥ महासत्वो ल्पसत्वोवाजंतुर्येनानुमीयते ॥ ३ ॥ अहंकर्तेतिचाप्यन्योगुणस्तत्रचतुर्दशः ॥ ममायमितियेनायंमन्यतेनममेतिच ॥ ४ ॥ अथपंचदशोराजन्गुणस्तत्रापरः स्मृतः ॥ पृथक्कलासमूहस्यसामग्र्यंतदिहोच्यते ॥ १०५ ॥

धुनीविचारयतितन्मनः बाह्यानपेक्षप्रकाशकत्वमेवस्वप्रकाशत्वंतच्चदृष्टांतेसूर्येएवास्तिनचक्षुषि तस्यसूर्यापेक्षत्वात् नापिमनसितस्यापिघटादौचक्षुराद्यपेक्षत्वात् अतःसुस्थितमिदंस्वप्रकाशत्वलक्षणं अस्यल क्षणस्यबुद्ध्यादिष्वपिसद्भावंवारयितुंतेषामपिबाह्यापेक्षत्वमाह द्वादशस्त्वित्यादिना ॥ १०२ ॥ संशयपूर्वेषुबुद्धिःस्वकार्येनिश्चयेकर्तव्येस्वस्माद्बाह्यसंशयात्मकंमनोऽपेक्षतेइत्यर्थः व्यवस्यतिनिश्चिनोतिभूतेंद्रि यमनांस्यपेक्ष्यबुद्धेर्द्वादशत्वं बुद्धिद्रव्यस्योपादानंसत्त्वं तस्यरजस्तमोभ्यामत्यंताभिभवेमध्यत्वंकिंचिदभिभवेमहत्त्वं तस्याल्पत्वादिकंदेहात्मकर्त्रात्मासंगचिदात्मादिनिश्चयद्वारानुमीयतेज्ञायते अक्षरार्थः स्पष्टः ॥ ३ ॥ अहंकर्तेति येनसत्वेनअहंकर्तामममायंनिश्चयइतिमन्यतेसतत्रसत्त्वेचतुर्दशोगुणः सत्त्वमपेक्ष्यबुद्धिनिश्चयप्रकाशकेऽहमर्थेपिबाह्यानपेक्षप्रकाशकत्वलक्षणंस्वप्रकाशत्वंनास्तीत्यर्थः ॥ ४ ॥ क लाःप्राणाच्छ्रद्धांखंवायुर्ज्योतिरापःपृथिवींद्रियंमनोन्नंअन्नाद्वीर्यंतपोमंत्राःकर्मलोकेषुनामचेतिश्रुत्युक्ताःषोडशतासांसमूहस्यसामग्र्यंवासनात्मकंजगदहंकर्तर्यस्ति यथोक्तंवासिष्ठे यत्राहंत्वंजगत्तत्रपूर्वमा गत्यतिष्ठति त्रसरेणूदरेपींद्रोह्यपश्यद्भुवनत्रयमिति वासनाप्यहंकारद्वारास्वकार्यंजगत्प्रकाशयतीतिनस्वप्रकाश्येत्यर्थः ॥ १०५ ॥

Digitized by Google